

УДК 347.1

Валентина Григорівна ЖОРНОКУЙ,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності та фінансової безпеки факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7706-8538>

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ПОСАДОВИХ ОСІБ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ

Рекодифікація цивільного законодавства зумовлює зміну приватних відносин та викликає потребу у постійному аналізі відносин між господарським товариством, його учасниками та членами його органів, що створює проблеми при правозастосуванні.

Юридична особа сама є право- та дієздатною, що визнається законом. Вступаючи у правовідносини як самостійний суб'єкт, така особа реалізує свою правосуб'єктність, виражаючи свою волю, набуває і здійснює речові, корпоративні й інші права та обов'язки, несе самостійну майнову відповідальність за власні дії. Однак наведене твердження викликає низку питань: 1) що є волею такої юридичної особи і як вона її реалізує без субстрату фізичної особистості; 2) чи може юридична особа «реально» самостійно, без фізичних осіб – посадових осіб її органів, виразити власну волю, набути й здійснити власні права? Відповіді на ці питання ще мають бути віднайдені і не лише на законодавчому рівні, але, напевне, у першу чергу, в цивілістичній доктрині [1, с. 144–145]. Питання визначення правового статусу членів органів господарських товариств, участь їх у системі корпоративних відносин залишаються недостатньо розробленими. Засади правового статусу таких осіб закладені нормами ГК України, ЦК України, Закону України «Про акціонерні товариства», Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та інших нормативно-правових актів. У законодавстві відсутнє визначення поняття посадових осіб господарських товариств. Вказані нормативні акти визначають лише перелік органів, члени яких визнаються посадовими особами товариства.

Відповідно до ч. 1 ст. 92 ЦК України юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону. Такі органи можуть утворюватися лише у тих господарських товариствах, які належать до об'єднань капіталів – акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю. Натомість законодавство для повних та командитних товариств не передбачає обов'язковості створення органів, але й не забороняє цього. Орган господарського

товариства складається із фізичних осіб, які пов'язані з товариством корпоративними відносинами і мають статус посадових осіб.

Особливістю ГК України є правило, за яким управління здійснюється органами господарського товариства й посадовими особами (ч. 1 ст. 89). Таке формулювання породжує питання про співвідношення цих понять. Якщо посадові особи входять до складу органів господарського товариства, то немає необхідності їх розділяти, оскільки, наприклад, загальні збори учасників товариства не складаються з посадових осіб, але є самі по собі органом цієї юридичної особи [2, с. 641].

На сьогодні питання, що собою становить підприємницьке товариство (корпорація) та хто реально формує його інтерес, правосуб'єктність та реалізує їх у цивільних відносинах, одержало новий інтерес. Суб'єктами корпоративного управління слід називати тих осіб, які беруть участь у ньому. З огляду на розуміння корпоративного управління (у вузькому сенсі) як комплексу заходів щодо організації діяльності органів корпорації, в них беруть участь насамперед учасники (акціонери) як безпосередньо, так і через створювані ними органи товариства. При цьому органи не визнаються суб'єктами цивільних відносин. Однак їх створення та існування передбачається законодавством, вони мають свої повноваження і здійснюють відповідну діяльність. В зовнішніх відносинах бере участь корпорація як юридична особа, яка діє через свій орган – виконавчий, а якщо цей орган колегіальний, то через представника, яким є голова чи інший член виконавчого органу [3, с. 270-271]. В таких відносинах органи товариства не фігурують як окремі учасники правових зв'язків, бо вони є «самою» корпорацією.

Право на участь в управлінні господарським товариством надає його учасникам можливість долучитися до формування його волі та волевиявлення шляхом участі в органах такої юридичної особи, а також здійснення інших прав та виконання обов'язків, передбачених законодавством і статутом корпорації. Саме тому загальні збори є найбільш репрезентативним органом у системі корпоративного управління господарських товариств. Брати участь в інших органах господарського товариства (виконавчому органі, наглядовій раді тощо) учасник може лише у разі його обрання членом відповідного органу. До того ж його особиста участь у роботі зазначених органів як посадової особи обмежується членством виключно в одному з них [4, с. 106-107].

Аналіз правозастосування свідчить про те, що більшість учасників товариств не виявляють бажання безпосередньо здійснювати своє право на участь в управлінні господарським товариством, вони уповноважують на це своїх представників або голосують за осіб, запропонованих іншими учасниками для обрання до органів товариства. Таким чином, учасник самоусувається від набуття статусу посадової особи органу господарського товариства, його бажання – мінімізувати для себе ризики притягнення до

відповідальності за неналежне виконання обов'язків посадової особи, а інтерес – спрямований виключно на отримання виплат (дивідендів, частини прибутку тощо). Статус посадової особи набувається на підставі рішення уповноваженого органу господарського товариства про обрання/призначення конкретної особи членом наглядової ради, виконавчого чи іншого органу. У разі формування складу органів на етапі створення господарського товариства таке рішення приймається його засновниками. Кількість членів виконавчого органу та їх посадові обов'язки визначаються товариством самостійно, як правило, в статуті та/або внутрішньому корпоративному акті (наприклад, положенні про правління). На практиці постає питання про правовий статус заступника чи виконуючого обов'язки посадової особи органу управління, оскільки в Україні ці питання майже не врегульовані. Тому відповідні відносини щодо обсягу повноважень цих осіб, порядку внесення інформації про них до ЄДР, відповідальності перед товариством за завдану шкоду потребують юридичного вирішення.

Загальні збори учасників (акціонерів) як вищий орган товариства може вирішувати будь-які питання діяльності. Але втручання учасників (акціонерів) товариства в питання поточного управління може бути дуже небезпечним. Керівництво певним видом діяльності, у т. ч. управлінням товариством, потребує спеціальних знань, якими учасники корпорації часто не володіють. Іноді законодавство навіть містить спеціальні вимоги щодо освіти, досвіду роботи для членів виконавчого органу товариства. Такі високопрофесійні члени виконавчого органу мають стати бар'єром на шляху можливих ризиків для підприємницької діяльності товариства рішень, які можуть пропонуватися учасниками (акціонерами) товариства.

В Україні більшість товариств мають високий ступінь концентрації корпоративного контролю – це означає, що корпоративні права належать вузькому колу осіб, а виконавчий орган діє не самостійно, а переважно підкоряється рішенням «власників», виконує більш номінальні функції, замість реального керівництва поточною діяльністю товариства. Це може мати певні ризики для кредиторів товариства у ситуаціях, коли в інтересах учасників товариство, наприклад, виводить активи, вчиняє невігідні правочини. Тому законодавство передбачає випадки, коли й учасники, акціонери, кінцеві бенефіціари, й посадові особи можуть притягатися до відповідальності, якщо товариство доведено до неплатоспроможності [2, с. 656]. Важливо визначитися з тим, який орган чи особа ухвалили відповідне рішення і мають за це відповідати.

Зауважимо, що значним є ризик притягнення членів органів до відповідальності за збитки, завдані господарському товариству. Раніше такі випадки були поодинокими. Але за останні роки в судовій практиці все більше мають місце судові рішення, якими посадових осіб зобов'язують відшкодувати завдану товариству шкоду. Члени виконавчого органу знаходяться в особливо небезпечній ситуації при зміні корпоративного

контролю (продажу контрольного пакету акцій або часток іншій особі), і саме після таких змін виникають позови до колишніх посадових осіб.

Висновок. Аналіз досліджень з проблематики визначення правового статусу членів органів господарського товариства свідчить про існування значної кількості визначень поняття «посадова особа господарського товариства». Основна ідея, закладена у переважній більшості цих досліджень, може бути зведена до такого формулювання «Посадова особа господарського товариства – це фізична особа, обрана (призначена) членом органу господарського товариства» [3, с. 100]. Стверджується, що, ніяких органів, фактично, немає і бути не може, а суб'єкти цивільного права, які беруть участь в корпоративних відносинах як особи, що виконують певні функції, називаються, для зручності, «органами» юридичної особи, наділяються відповідними повноваженнями.

Звертаючи увагу на систему органів господарських товариств, зазначається, що ст. 97 ЦК України передбачено, що управління ними здійснюють такі органи, як загальні збори учасників та виконавчий орган, якщо інше не передбачено законом [5, с. 115].

Характер правовідносин між господарським товариством та його посадовими особами безпосередньо впливає і на вид відповідальності, що застосовується до правопорушника. Посадові особи можуть притягатися до відповідальності у формі відшкодування збитків, завданих ними товариству; припинення повноважень члена органу товариства, тощо.

У найближчій перспективі перед правовою наукою і практикою можуть постати нові проблемні питання, пов'язані з правовим статусом посадових осіб господарських товариств, адже останнім часом активізувалися процеси оновлення вітчизняного законодавства. Опубліковані Концепція модернізації господарського законодавства України та Концепція оновлення Цивільного кодексу України. На розгляді у Верховній Раді України знаходяться проєкт Закону України «Про акціонерні товариства» № 2493 від 25.11.2019 р.

Отже, основою для формування розуміння та визначення правового статусу посадових осіб господарських товариств має бути ЦК України. Особливості правового становища вказаних осіб можуть передбачатися статутом товариства або, в окремих випадках, корпоративним чи акціонерним договорами, укладеними в межах конкретного товариства.

Список бібліографічних посилань

1. Сучасні проблеми цивільного права та процесу : навч. посіб. / С.О. Сліпченко, О.В. Синегубов, В.А. Кройтор та ін.; за ред. Ю.М. Жорнокуя та Л.В. Красицької. Харків : Право, 2017. (808 с.)
2. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар Т. 1: Загальні положення. Особи / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2020. (928 с.).
3. Корпоративне управління: Монографія/ І.Спасибо-Фатєєва, О. Кібенко, В. Борисова; За ред. проф. І. Спасибо-Фатєєвої. Харків : Право, 2007. (500 с.).

4. Корпоративне право крізь призму судової практики : монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2021. (512 с.).
5. Зеліско А. В. Підприємницькі юридичні особи приватного права як суб'єкти цивільних відносин: монографія. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. (445 с.).

УДК 342.9;336.02

Ірина Валеріївна КИРЄЄВА,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового забезпечення підприємницької
діяльності та фінансової безпеки факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5447-4314>*

ФІНАНСОВИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК ЗАГРОЗА ФІНАНСОВІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

Тероризм як загроза національним інтересам держави має багатовекторний характер, оскільки він охоплює різноманітні сфери суспільних інтересів. Фінансовий тероризм є частиною тероризму, оскільки спрямований на фінансову сферу національних економічних інтересів як охоронювані державою інтереси.

Як справедливо підкреслює І. Зубач сучасний тероризм – це складне соціально-економічне, політичне, протиправне явище, яке вже давно вийшло за межі національних кордонів та перетворилось у серйозну загрозу для усього людства. Тероризм – це одне з найнебезпечніших і найскладніших явищ суспільного життя та сучасного історичного процесу, що є причиною відсутності у правовій науці єдиного прийнятного загального підходу до розуміння його сутності. У науковій та публіцистичній літературі робилися неодноразові спроби надати його визначення, здійснити класифікацію, розглянути його види та форми та пропустити його через філософську, соціологічну, семантичну, психологічну та правову призми [1, с. 233-234].

Тероризм, на думку В. Канціра та І. Серкевич, потрібно розуміти, як синонім до словосполучення “терористичні злочини (терористичний злочин)”. Такий підхід, обґрунтовується тим, що як ми вже зазначали, терористичні злочини не належать до юрисдикції жодного міжнародного суду чи трибуналу. Терористичні злочини (як вони визначені в універсальних документах про боротьбу з тероризмом) підпадають під дію національного кримінального законодавства з врахуванням відповідних міжнародних аспектів. Тобто теоретично у національних законодавчих актах такі